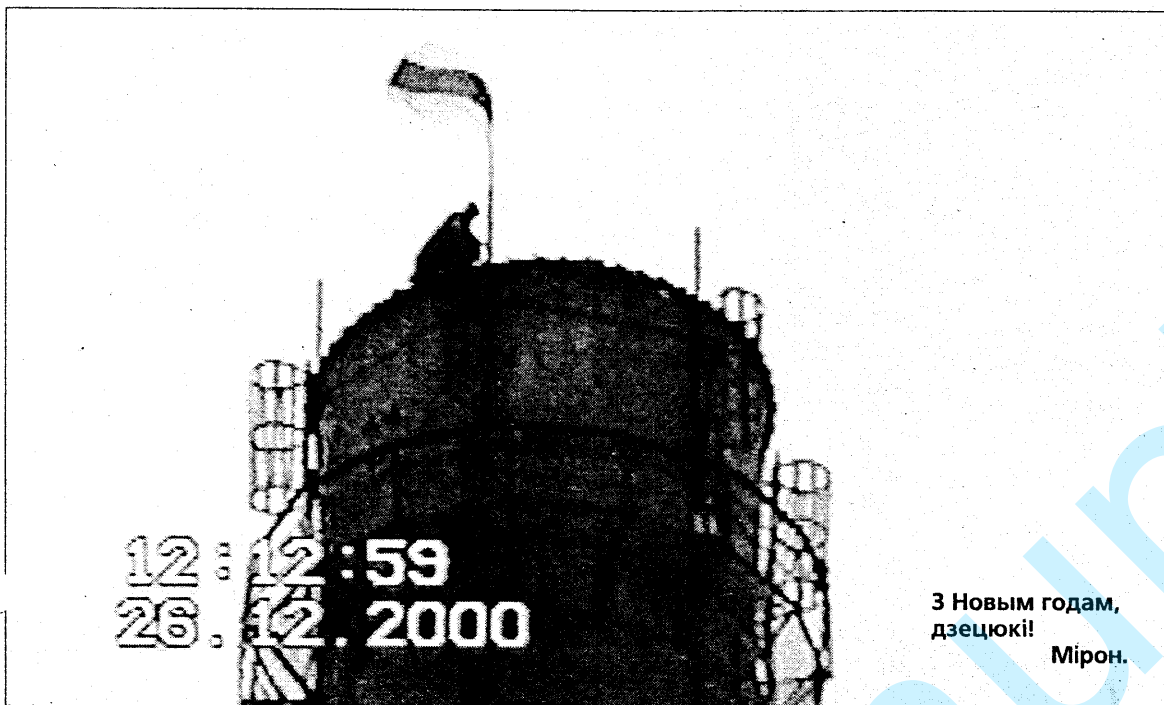

№ 1 (210) 3 студзеня 2001 г.

НАША НІВА

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у панядзелкі
ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА

Па-над палітыкай

2000 год быў нібыта лагодны. Раньняе вясна, ня душнае лета, доўгая цёплая восень і сірацінскі пачатак зімы. На Дзень Волі ў Менску ўжо не было сьнегу, а на першыя Каляды, як на заказ, упершыню добра ўзялося на мароз. Лёгка было перажыць гэты год бяздомным, старым і нямоглым, адзінокім, сіроткам, падарожным і тым, каму няма за што купіць пад дастаткам дроваў ды газу.

Добра ўрадзіла бульба, заводы працавалі, пошта вазіла лісты, а дактары ратавалі свой народ ад раптовае бяды. І яшчэ сёлета ў барах было аж сьне ад буккоў. Во гэтак было.

Добрыя людзі больш рабілі, ліхія меней пілі, таму пабагацеў край. Паразумнелі дзяўчаты, падужэлі хлопцы. Падрацьлі дзеці. Пайшлі ў сасну тыя, каму прыйшла пара на той сьвет. Ані вялікае аварыі, ані віхра, ані іншага вялікага гора на Беларусь сёлета ня вырвалася. Быў ціхім юбілейны год.

Хіба што надта ціснула на нервы стомленае дашчэнтэ XX стагодзьдзе — усёй сваёй масай. Мала пісалі вершы, не наведвалі выратавальныя ідэі. Сфэра дужу зьнемаглася ў чаканьні сьвежага веку.

Усе мы нявольнікі лічбаў. «Наша Ніва» мо найменш. Але й «Нашай Ніве» гэты міленіум быў страшны. Першая «Наша Ніва» не перабыла дзявятага году жыцьця, зачынілася ў 1915-м. Ці напісана і нам аказацца не пшасьлівейшымі за папярэднікаў? — гадалі мы перад дзявятым годам выданьня газэты. Ператрэслася.

Сто гадоў новыя, словы старыя. Пісаньня-сьпісаньня. Янка Купала быў зьвярнуўся да «Нашай Нівы» во з гэтакімі:

Ночка цёмная на сьвеце
 Вечна не начуе;
 Зерне, кінутае ў ніву,
 Ўсходзіць ды красуе.

Цяпер «НН» зьвяртаецца зь імі да Вас.

У грамадзкіх справах 2000 год

быў, вялікім рахункам, годам пустэчы і брыдкаслоўя. Зараз краіна ў другі раз будзе выбіраць прэзідэнта. Хоць гэта і здарыцца пасля дзясятай гадавіны абвяшчэньня нацыянальнай незалежнасьці, відаць, што як і ўсе апошнія гады, падзеі будуць разгортвацца экстрэмальна, і значыць, нам ізноў прыйдзецца бараніць дэмакратыю, права выбару і прыстойных кандыдатаў. А якраз да такое абароны нашы палітыкі і газэты яшчэ па-сапраўднаму не гатовыя, не навучаныя салідарнасьці і ўменьню бачыць сваіх і гарою стаяць за сваіх. Хоць бы і ўсе астатнія газэты сталі шукаць пазытываў у Ярошыных і Сіваковых, «НН» будзе паўтараць: слухай сваё, чытай сваё, любі сваё, кахай сваё, думай па-беларуску, галасуй за сваіх.

А так «НН» будзе імкнуцца застацца па-над палітыкай. Не па-за палітыкай — па-над — каб далей бачыць.

Андрэй Дынько

Дзяцінства нацыі

Сяргей Паўлоўскі

Апошнім часам усё часцей пераконваюся, што паводзіны і развагі беларусаў нагадваюць учынкі і думкі дзіцяці. Ня тое каб у гэтым было нешта кепскае. Можна быць, нават наадварот. Бо гаворка ідзе не пра інфанталізм ці затармажанасьць, а менавіта пра раннюю стадыю разьвіцьця, павольнае, але няўхільнае станаўленьне нацыі.

Вы скажаце, што насамрэч наша нацыя — старая і пакутуе хутчэй на пенсіянерскі мараз. Але гэта няпраўда. Ня трэба бльгаць сацыяльнае і нацыянальнае. Сучасная беларуская нацыя як такая сапраўды пачала фармавацца толькі ў XX ст. А стагодзьдзе ў такой справе — невялікі тэрмін. Зрэшты, ніхто ня ска-

жа, колькі нацыі трэба часу, каб дасьпець. Беларусь яшчэ ня мелі ў поўнай меры сваёй дзяржавы са сваёй дзяржаўнай ідэалёгіяй. Яны як нацыя мелі толькі сваю інтэлігенцыю, якую не аднойчы за стагодзьдзе вынішчала або дэмаралізавала акупацыйная ўлада. Дзякуючы сваёй інтэлігенцыі, нават у савецкай рэспубліцы, што моцна нагадвала пакой крытых лостэркаў, беларусы прывучыліся называць сябе беларусамі, сваёй роднай мовай — беларускую, а сваімі найвялікшымі прадстаўнікамі — Купалу і Коласа.

Гэта праўда, што гарадзкія беларусы гавораць не па-расейску, а на ніякай мове. Вонкава падобная да расейскай, ніякая мова выконвае чыста тэхнічныя камунікацыйныя функцыі, за ёй не стаіць ніякая культура, ніякая традыцыя, таму яе

немагчыма адчуць і назваць роднай. Па-свойму беларусы толькі вучацца гаварыць — гэтак сама, як дзеці.

Гэтак сама, як дзеці, яны вучацца хадзіць, самастойна прымаць рашэньні, самі адказваць за сябе. Як дзеці, яны абсалютна залежаць ад свайго бацькі-кіраўніка, і так сама, як дзеці, могуць іншы раз “насававіць” — напрыклад, з духу прырэчэньня зрабіць нешта зусім адваротнае ад таго, чаго чакае ад іх кіраўнік. Так было з Кебічам на прэзыдэнцкіх выбарах 1994 году. Верагодна, так будзе і з Лукашэнкам. Беларусь яшчэ ня могуць асэнсавана галасаваць “за”, затое з поўнай расучасцю здольныя галасаваць “супраць”. Часткова і ў гэтым прычына таго, што нашы палітыкі ніяк ня могуць знайсці Лукашэнку “годную замену”.

Працяг на старонцы 4.

ПАШТАРКІ-ДАНОСЧЫЦЫ

У Мядзельскім раёне паштальёнак змусілі падаць у райвыканкам зьвесткі пра тое, якія газэты выпісвае вясковая інтэлігенцыя

З адной зь вёсак Мядзельскага раёну нам затэлефанавала паштарка, чые дзеці ў Менску чытаюць “НН” ды ёй іншы раз давозьць. Яна наведвала, што з райвыканкаму загадалі падаць зьвесткі, якія газэты і часопісы вытисваюць дырэктар саўгасу, старшыня сельсавету ды дырэктар школы. Мы абзвалілі сіх-тых знаёмых на Мядзельшчыне, знайшлі тэлефоны іншых паштарака. Высьвятляецца, што не адна яна атрымала такое распараджэньне. “Запартрававалі з райвыканкаму”, — кажуць.

Паспрабавалі атрымаць камэнтар наконт “сьпісаў” у Мядзельскім райвыканкаме. У адказ намесьнік старшыні райвыканкаму парайў нам пацікавіцца лепш, ці ёсьць жыцьцё на Марсе.

Відаць, вэртыкаль загадзя рыхтуецца да прэзыдэнцкіх выбараў. Шукае “нядобранадзейных”, каб

тыя, крый Божа, ня трапілі ў выбарчыя камісіі, ад якіх будучы чакаць новых здзяйсненьняў у справе падліку нашых галасоў. А мо і КДБ вывучае попыт на “апазыцыйную літаратуру”. Тады дзякую Богу, што гэта закранае толькі тутэйшую “намэнклятуру”, а ня ўсіх нас. “Хай багатыя плачуць!”

Цікава было б даведацца ад чытачоў, ці гэта мядзельцы, зьмяніўшы летась раённага галаву, ірвуцца папярэд рэспублікі ў пекла, ці прымуся паштарака даказваць на сваіх кліентаў — кампанія нацыянальнага маштабу.

Асобліва раім панепакіюцца аматарам расейскае прэсы. У сьвятае новага паварту дзяржаўнае палітыкі, агучанага Лукашэнкам — што ні Захад, ні Ўсход нам не дапамогуць — ім, мабыць, прыйдзецца туга.

Барыс Тумар

Дачакаць!

Чаканьне каштоўнейшае за чаканку старых мэдалёў, старажытных манэт. Чакаць ганарару, навінаў, каханку, што ўночы наведвае праз Інтэрнэт;

чакаць, што знаёмых вернуць пазыкі, і клясьціся больш не даваць напавер; чакаць, што паўстане народ безьязыкі, калі пасля дожджыку будзе чацьвер; чакаць, і пад томам “Сымона-музыкі” у пыльнай шуфлядзе трымаць рэвалвэр.

Чакаць, калі здарыцца Раз Назаўсёды, з надзеяю гледзячы за далагляд. І вось дачакацца, калі не свабоды, дык першых у новай эпасе Каляд.

У міры ды згодзе, ізь сьмехам дый годзе, на стол пачастункі паставіць свае і ў першага-лепшага тысячагодзьдзя спьгаць: “Трэцім будзе?”
 А раптам ня п’е?!

Усе атрымалі сьвяточныя грошы, засмажылі тлустую смачную гусь і ждзем, што апоўначы самы харошы з экрану прамовіць “Жыве Беларусь!”

А мы ап’янем, губляючы розум. Закружыцца голаў ад мрояў і кроз. Міколка, што некалі быў Паравозам, а сёньня ўвіхаецца, як Дзед Мароз,

ізноў распачне навагоднія жарты, сьнягуркі апануць свае кімано, і сядзе дасьведчаны шулер за карты — гуляць са стагодзьдзямі ў “дваццаць адно”...

А стрэлка праходзіць апошні адцінак. (Два тысячагодзьдзі — на ейным баку!) Зязюля падкінула яйка ў гадзіннік і хутка ўсясьветнае гримне “ку-ку”.

30 сьнежня 2000

Яшчэ ў 1963—1964 г. Мікола Ермаловіч выдаваў падпольны рукапісны "Падсьнежнік", рэфлексію на тагачасныя падзеі. Выйшлі толькі чатыры нумары. Адхіленьне ад улады Мікіты Хрушчоў і ўсталяваньне атмасфэры падазронасьці і выкрывальніцтва ў грамадстве прымусіла гісторыка спыніць выданьне. Праз 11 гадоў зьяўляюцца "Гутаркі", у якіх зьмяшчаліся артыкулы і творы, што не маглі быць надрукаваныя ў дзяржаўных выданьнях.

Тут неабходна зрабіць невялікае адступленьне, каб сказаць пра асяродак, у якім разыходзіліся творы М.Ермаловіча.

Мастак Яўген Кулік быў гаспадаром майстэрні, якая размяшчалася пад самым дахам будынка на праспекце Леніна (цяпер Скарыны), вокны якога глядзелі акурат на КГБ. Майстэрня Яўгена Куліка была прыстанкам апазыцыйна настроенай інтэлігенцыі. На "Паддашку" зьбіраліся Генадзь Сокалаў-Кубай, Лявон Баразна, Міхась Раманюк, Зьміцер Санько, Віктар Маркавец, Алесь Марачкін, Алесь Разанаў, Зянон Пазыняк, Міхась Чарняўскі і іншыя.

З мастаком Яўгенам Куліком гутараць гісторыкі Ларыса Андросік і Алег Гардзіенка

Яўген Кулік: Мікола Ермаловіч прыходзіў да нас на "Паддашак" з розных нагодаў і прыносіў свае "Гутаркі". Першы раз гэта адбылося на пачатку лістапада 1975 г. Дарэчы, у мяне і не засталася той першай гутаркі. Вы ня думайце, што мы былі строга заканыспіраванай групай, якая зьбіралася на патаемныя сходкі і запускала памнажальны апарат. Усё рабілася нашым больш элемэтарна: давалі калегам пачытаць, і кожны ўжо па магчымасьці памнажаў. Толькі калі справа тычылася найважнейшых матар'ялаў, мы пускалі ў ход тэхніку: сокавыцкалку, перабасталываную пад памнажальную машынку, якой мы нікому не паказвалі.

Пам'ягаю, што першая гутарка — гэта быў аркуш паперы, складзены, нібы ў капэрту. Я мяркую, што ён ня сам іх набіраў, бо наўрад ці мог ён тое рабіць, а, напэўна, друкавала жонка.

Ларыса Андросік: Казалі, што жонка гэтага "дысьдэнцтва" пабойвалася і адгаворвала мужа. Яна працавала ў Пастаўскай пэдагагічнай вучэльні і была сьведкам разгрому ў 40-х гадах антысавецкай падпольнай групы моладзі.

У майстэрні абмяркоўваліся падзеі ў СССР і сьвеце, нараджаліся праекты культурніцкіх акцыяў. Ува ўмовах брэжнеўскага застою, таталітарызму і дэнацыяналізацыі грамадства апазыцыйнасьць вымагала захадаў канспірацыі. Гаспадар вывешваў на акне ручнік: *усё нармальна, можна заходзіць*.

Таму ня дзіўна, што калі Ермаловіч прынёс менавіта сюды першую "Гутарку", дык быў упэўнены: яна не прападзе. Гутаркі рыхтаваліся ўласна аўтарам у "Леніцы" (цяпер — Нацыянальная бібліятэка), набіраліся на друкарцы ў Маладэчне, потым прывозіліся ў Менск, на Паддашак, і перадаваліся Куліку. Адсюль яны ўжо разыходзіліся сталіцаю.

Гутаркі былі пашыраным жанрам нелегальнае літаратуры ў XIX ст., таму нездарма гэтая назва была выбраная М.Ермаловічам для нелегальнага пэрыёдыка. У

выданьня быў дэвіз "Аб усім, што баліць". "Гутаркі" друкаваліся на аркушах паперы фарматам А4 з аднаго боку, а колькасць старонак вагалася ад адной да пяці. У кожнай "Гутарцы" зьмяшчаўся толькі адзін твор на зьладзённыя гістарычныя, сацыяльныя, моўныя тэмы.

Зь левага боку першага аркуша размяшчалася дата выхаду гутаркі і ейны парадак нумар (першы нумар выйшаў 14 лістапада 1975 г. пад назвай "І вось запрэжліся ўсе трое"). Для пэрыёдыка быў абраны эпіграф "Толькі гутарка ходзіць такая". Падпісаньня гутаркі былі псеўданімам — Сымон-Беларус.

Усяго зафіксавана 45 гутарак, апошняя пазначаная 17 лістапада 1976 г. Пры канцы 1976 г. выданьне "Гутарак" прыпынілася. Але спадара Міколы ўжо, на жаль, няма, каб сказаць, чаму.

А.Г.

ня справы, а ён нас не лічыў такімі заўзятымі падпольшчыкамі.

У 60-х, калі толькі зараджаўся Паддашак, больш-менш сьведомых людзей было замала. І мы займаліся тым, што лічылі патрэбным — у асноўным культурніцкай работай, але абсалютна не цураліся праяваў грамадзкай працы. У грамадзкім пляне ўсё пачыналася з Купальля, з падпольных Купальляў, якія якраз прыпадалі на самыя чорныя гады: 1973, 1974, 1976 г. Падчас сьвяткаваньня Купальля ў Заслаўі ў ваколіцах хадзілі мільцыянты з аўчарамі і стаялі пажарныя машыны, было вусьцішна.

А.Г.: Ідэя "Гутарак" была цалкам ідэяй Міколы Іванавіча?

Я.К.: Так, цалкам гэта ягоны прадукт.

Л.А.: А якія гутаркі былі самыя папулярныя?

Я.К.: На зьладзённыя тэмы: Рагвалод і Рагнеда, пра мову, быў у

Я.К.: Аднак хтосьці іншы ня мог яму надрукаваць, тым больш што на асобных гутарках ёсьць аўтарскія праўкі. Я ня ведаю, у якім аб'ёме ён друкаваў, але мне думаецца, што ў яго была двайная закладка, і хтосьці яшчэ пашыраў пэрыёдык, бо наша група магла надрукаваць няшмат, а складвалася такое ўражаньне, што "гутарак" ходзіць значна болей.

Гутаркі нека самі сабою разыходзіліся з маёй майстэрні. Здаралася так, што ў іх быў нейкі важны матар'ял, у такім выпадку ён друкаваўся большай колькасцю асобнікаў. Калі б мы гэтым займаліся яшчэ больш актыўна, дык наўрад каб ацалелі цягам 20 гадоў існаваньня Паддашкі. Мы абсалютна давяралі адзін аднаму, аднак былі дастаткова

замкнёным колам. Гэта ўжо нашы спадкаемцы, "маладзёны", што прыйшлі пасля нас, казыраюць тым, што іхная дзейнасьць была накіраваная і вонкі, а ў 70-х быў зусім іншы час.

Алег Гардзіенка: Чаму спадар Ермаловіч пачаў выдаваць "Гутаркі" менавіта ў 1975 г.? Самы застой, адсутнасьць спадзяваньняў на лепшае, амаль поўная дэнацыяналізацыя беларусаў...

Я.К.: Гэта цяпер так здаецца, што быў самы росквіт застою. А мы жылі ў той час і мелі сваё кола. У ім былі збольшага мастакі. У той час быў таксама асяродак у Акадэміі Навук. Ну, і Зянон Пазыняк, то гэта проста была асоба, якая была асобна. Мы ніколі не даведваліся ў яго пра яго-

адразу падала падазрэнне. Трэ было шукаць нейкія іншыя сродкі прапаганды. Тады і нарадзілася ідэя скласці зборнічак з гістарычных твораў, асновай для якіх стала "Па сьлядох аднаго міту". Мы, праўда, скарысталіся з "паслугаў" ксэраксаў, што зьявіліся ў дзяржаўных установах. Зьявілася кніжка без назвы. Нават пэўную колькасць экзэмпляраў нам адзін чалавек пераплёў стоўна. У зборнік увайшлі творы, надрукаваныя ў часопісах: артыкулы ў Пічэты "Чарговыя пытаньні беларускай гістарыяграфіі", надрукаваныя ў тагачасным "Полымі", Я.Южа, Г.Штыхава пра Вялікае Княства Літоўскае, пра Унію з Польшчай, Літоўскія Статуты. Іншымі словамі, усё тое, дзе гаварылася пра самастойнасьць ВКЛ. Мой калега нават падкрэсьліваў патрэбны радкі, за што я вельмі яго ганіў: «Калі ты разьлічваеш, што гэта дурні будучы чытаць, дык ты вельмі памыляешся». Цэнтральным у зборніку было "Па сьлядох аднаго міту". Мы нават дыскусавалі зь Міколам Ермаловічам у некаторых пытаньнях, удакладнялі, і гэта ўжо быў ня голы першапачатковы тэкст, а з пэўнай рэдактарскай праўкай.

А.Г.: У якім годзе выйшла тая кніжачка?

Я.К.: Дэсьці ў 1973 г.

Л.А.: А які быў наклад зборніка?

Я.К.: Пераплеценыя кніжак дзесьці, а не пераплеценыя значна болей. Захаваліся ягоныя іншыя працы — што ў ксэраксах, што так. Мы, нібы пчолак, зьбіралі ўсе ягоныя публікацыі.

А.Г.: Вам ня страшна было працаваць у майстэрні насупраць КГБ, не было адчуваньня, што пільнае вока няспынна за Вамі сочыцца?

Я.К.: Спачатку страшна, потым адаптаваўся, мяне адно займала: дзе гэтыя жучкі. Спецыялістаў-тэхнолягаў у мяне не было знаёмых, таму цяжка было правярыць. Сьтуацыя ўскладнялася тым, што памішканьне майстэрні было падзеленае перагародкай, за якой была майстэрня іншага мастака, але ён быў для "іх", з дому з Бэльвэдэрам, абсалютна бездакорны. Ён выпіваў любіў — «бяскрыўдны» чалавек. А можа мы захаваліся таму, што былі нейкія іншыя прычыны, можа "ім" трэ было пасьвіць нейкі асяродак і за нешта атрымоўваць грошы? Калі надараліся нейкія асаблівыя выпадкі, дык мы не рызыкавалі майстэрняй, а скарыстоўвалі канспіратыўную, калі можна так сказаць, кватэру, якую вельмі бераглі.

На Паддашку

Пра Міколу Ермаловіча, "Гутаркі" і 1970-я

Чэрвень 1977 г. М.Раманюк, В.Маркавец, Я.Кулік і А.Марачкін.

Міколы Іванавіча і самвыдатаўскі зборнічак вершаў.

А.Г.: Напрыканцы 60-х Мікола Ермаловіч скончыў кнігу "Па сьлядох аднаго міту". Ці прыносіў ён свае дасьледаваньні на Паддашак?

Я.К.: Нас тады цікавіла ўсё, што б сьведчыла пра нашу самастойнасьць, самабытнасьць. Мы нават выпісвалі цытаты з Энгельса, Леніна, дзе нейкім чынам згадвалася пра Беларусь. Цяпер гэта гучыць, магчыма, вельмі сьмешна, а тады такі быў час. І вось зьявіліся ягоныя першыя публікацыі. Нейкімі прыхапкамi, фрагмэнтамі. Так, спадар Мікола падрыхтаваў кнігу пра старажытную гісторыю Беларусі, як ён яе называў — "100 старонак". У 1970 г. я папрасіў яе пачытаць. Я сам прачытаў, даў пачытаць блізім сябрам. Барыс Мельнікаў зрабіў фатакопію, хтосьці яшчэ фатакопію, хтосьці перадрукоўваў на машынкi. Тады ўжо зьявіўся ксэракс, але мы карысталіся ім у крайнім выпадку, бо ксэраксы знаходзіліся ў дзяржаўных установах ці бібліятэцы Леніна і друкаваць штосьці было вельмі небясьпечна. На таго, хто памнажаў,

У валадарстве сну

Пералік
"Гутарак", што
перахоўваюцца
ў Архіве
Найноўшай
Гісторыі
ГА "Дыярыуш".

1975 год

1. Гутарка: "І вось запрагліся ўсе трое". - 14.XI. №1. - 2 с.
2. Гутарка: "Быкоўскі на пасадзе". - 21.XI. - №2. - 4 с.
3. Гутарка: "Навошта свінні рогі?". - 28.XI. - №3. - 1 с.
4. Гутарка: "З днём сталінскай канстытуцыі". - 5.XII. - №4. - 2 с.
5. Гутарка: "Мова - сцяг народу". - 12.XII. - №5. - 2 с.
6. Гутарка: "Прывесці да адпаведнасці". - 19.XII. - №6. - 2 с.
7. Гутарка: "Таму, хто прачнуўся". - 26.XII. - №7. - 2 с.

1976 год

8. Гутарка: "Рагвалод і Рагнеда". - 2.01. №1 (8). - 3 с.
9. Гутарка: "Прычына нашых крыўд і бед". - 9.01. №2 (9). - 2 с.
10. Гутарка: "Няміга і Менск". - 16.01. - №3 (10). - 2 с.
11. Гутарка: "Существительное". - 23.01. - №4 (11). - 5 с.
12. Гутарка: "З чым ідзе да з'езду". - 6.02. - №6 (13). - 2 с.
13. Гутарка: "Кастусь Каліноўскі". - 13.02. - №7 (14). - 2 с.
14. Гутарка: "Міціслаў не аднаго сціснуў". - 20.02. - №8 (15). - 2 с.
15. Гутарка: "Прадакзанні, якія збыліся". - 27.02. - №9 (16). - 3 с.
16. Гутарка: "Інтэлігенцыя - вочы народу". - 5.03. - №10 (17). - 1 с.
17. Гутарка: "Пра змест і форму". - 12.03. - №11 (18). - 1 с.
18. Гутарка: "Ці страшная нам культура?". - 19.03. - №12 (19). - 3 с.
19. Гутарка: "Нацыянальныя інтарэсы вышэй за ўсё". - 26.03. - №13 (20). - 2 с.
20. Гутарка: "Цэнтралізацыя, дэцэнтралізацыя і дэмакратыя". - 9.04. - №15 (22). - 2 с.
21. Гутарка: "Зноў цяжар". - 16.04. - №16 (22). - 4 с.
22. Гутарка: "Скаргі". - 30.04. - №18 (25). - 4 с.
23. Гутарка: "Чаму няма парадку". - 14.04. - №20 (27). - 1 с.
24. Гутарка: "Цяжасці і перспектыва". - 1.05. - №21 (28). - 1 с.
25. Гутарка: "Раней пан, цяпер план". - 2.06. - №24 (31). - 1 с.
26. Гутарка: "Пра ідэалагічнае суснаванне". - 18.06. - №25 (32). - 2 с.
27. Гутарка: "Пра мову і каўбасу". - 9.07. - №28 (35). - 2 с.
28. Гутарка: "Чужаземец". - 23.07. - №30 (37). - 4 с.
29. Гутарка: "Самая нацыянальная". - 6.08. - №32 (39). - 2 с.
30. Гутарка: "Гісторыя аднаго паэта". - 17.11. - №38 (45). - 2 с.

Аўтар выказвае падзяку ГА "Дыярыуш" і ягонай старшыні Ларысе Андрасік за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў. Назвы гутарак падаюцца ў правалісе арыгіналу.

Л.А.: Наколькі часта Вы збіраліся?

Я.К.: Як набяжыць. Майстэрня была маленькая, 15 квадратных метраў, дый групы, што збіраліся, былі розныя. З адной размаўлялі пра гэта, з іншай яшчэ пра нешта. Мы самазасьцерагаліся, можа нават больш, чым трэба. Аднак асяродак быў шырокі, да нас прыяжджалі з Віцебску Алесь Лабанок, з Рыгі Вячка Целеш, якіх мы пасьвячалі ва ўсе тайны. Асноваю ж Паддаш-ку былі мастакі.

Усё пачалося ў 1966 г., калі я атрымаў майстэрню. Да гэтага збіраліся ў прыяцеля, які здымаў пакой. Першымі былі Пеця Драчоў, Валя і Пятро Сьвентахоўскія, Барыс Мельнікаў, Лявон Баразна. Потым зьявіліся Аляксей Марачкін, Віктар Маркавец. У 1972 г. мы разам хавалі Лявона Баразну, і ягоная сьмерць нас загартавала, сцэмантавала.

Паддашак быў "шырокагаліновым прадпрыемствам". Людзі збіраліся ў мяне, але ў кожнага быў яшчэ свой асяродак. Нам нават цяжка нешта было інкрымінаваць, бо мы займаліся гісторыяй, а нават "Польмя" друкавала такое. Застой быў, але што рабіць, Хрушчовы і Брэжневы на нашых вачах вырасталі.

Калі ўзяць мяне, дык я ў 1957 г. вучэльні скончыў. У 1952 г. пачаў вучыцца, а гэта быў час Сталіна. У

1982 г., калі ў КГБ мяне выклікалі, у «Мастацтве Беларусі» спыталіся, як я дайшоў да такога жыцця. Як я дайшоў? Бацькі-батракі пераехалі ў Менск, шкёлка, трасянка ў сям'і — беларуская мова, але зьянвечаная ўшчэнт. Калі вучыўся, улюбёнымі кніжкамі былі кнігі па гісторыі. Чытаеш: «На Нямізе снапы сьцеляць галавымі, малоцяць цапы харалужныя, на тацэ жывоце кладуць, венець душу ад цела, на Нямізе крываваыя брэзі ня водахам бяжуць пасеяны, а пасеяны касьцёмі рускіх сыноў». А дзе гэтая Няміга, трэба высьвятляць, а чаму Няміга, хто такі князь Усяслаў? Вось з гэтага і пачалося. У падручніках элементарна пісалі, што гэта ўсё «дрэвнерусские земли» і Якаў Палачанін — «русский герой». Першая літаратура была тая, якая ляжала ў бібліятэках. Пасьля пайшла вучэльні, потым безь перадыху Мастацкі інстытут, які я скончыў у 1963 г. У інстытуце мы адчулі сябе асобамі. Але там педагог мог сказаць: «Не говорите со мной на этом языке». Беларускі дух у інстытуце зьявіўся з пэўнымі людзьмі. Лявон Баразна, Генадзь Сокалаў-Кубай, Віктар Шматаў... Так паціху і разьвіўся Паддашак.

Мы ня «спалі» ў той час, а нешта рабілі. Ня «спаў» і Мікола Ермаловіч.

Няміга і Менск

"Гутарка" №3 (10). 16.01.1976г.

Даўно ўжо зьнікла ў Менску рэчка Няміга. А зараз зьнішчаецца вуліца Няміга. А больш жа няма для нашай сталіцы дарагога, як гэтая сьвятыні. Але калі некалькі гадоў таму назад адзначалася 900-годзьдзе Менску, то казёны друк толькі скарагаворкай упамінаў бітву на рацэ Нямізе, у сувязі зь якой і зьявіўся ўпершыню на нашай старажытнасьці, гэтая бітва была глыбока ўразіла ня толькі сваіх сучаснікаў. Рэка яе цераз 120 гадоў адбілася ў "Слове аб палку Ігаравым" самымі натхнёнымі паэтычнымі радкамі. І хаця гэтая бітва прынесла страшэннае паражэньне нашай прарадзіме - Полаччыне - і яе слаўнаму правадзіру - князю Усяславу Чарадзею - яна была найяскравейшым сьведчаньнем нашай слаўнай мінуўшчыны, поўнай няспынай барацьбы з нашым па часе ворагам - Кіеўскай імперыяй. На вялікі гонар, Полаччына была першай, хто пачаў развал гэтай, паводле Карла Маркса, "неда-

рэчнай і няскладнай, скарасьпелай і шматкавай дзяржавы".

Жыцьцёвыя інтарэсы зямлі Ізяслававічаў былі праціглымі інтарэсам імперыі Рурыкавічаў. Палачане не хацелі несць кіяўскія ўмяшчальніцкія мэтаў кіяўскіх князёў і расуча распачалі зь ім бітву. Бітва на Нямізе і была адной з трагічных вех на гэтым доўгім і цяжкім шляху старажытнай Беларусі.

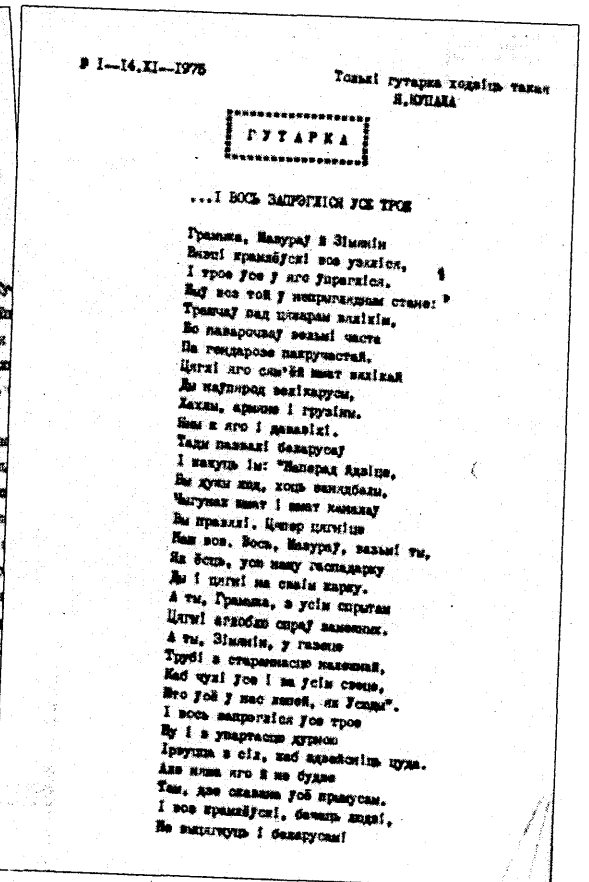
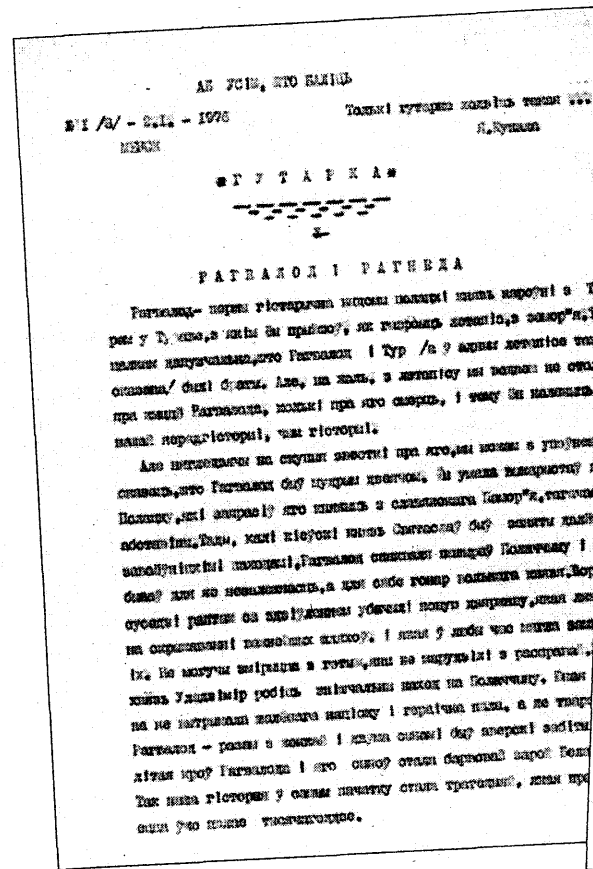
Бітва на Нямізе сьведчыць і пра тое, якое значэньне меў у нашым далёкім мінулым Менск. Ён быў найважнейшай і самай надзейнай крэпасцю Полаччыны для абароны ад Кіева. Жыхары Менску былі самаахвярнымі грамадзянамі і свайго гораду, і сваёй Радзімы, і мужа баранілі ад ворага. Нездарма ж кіеўскія князі так па-варварску помсьцілі Менску і яго жыхарам. Узяўшы ў 1067 годзе яго, яны "иссекаша мужей, а жены и детей взяша на щиты". Крыху пазьней Уладзімер Манамах выхваляўся тым, што, захапіўшы Менск, "не оставихом у него ни челядина, ни скотины".

Прайшло звыш 900 гадоў з тых гераічных часоў. Няма больш грозных палачанаў, а ёсьць толькі бяскрыўдныя беларусы. Мы больш ня творым сваёй гісторыі, не баронім саміх сябе. Мы вось ужо некалькі стагодзьдзяў зьяўляемся рабочым быдлам, якое пакорна валачэ воз чужой гісторыі.

Няма больш і непакорнага Менску. Менск стаў Мінскам. Ён не бароніць больш ні сябе, ні Беларусі. Зь цьвярдзіны-крэпасці ён ператварыўся ў расаднік здрады, рабства, халупства. Ён стаў траянскім канём, горадам-спрутам, які прагавіта высьмоктвае фізычныя і інтэлектуальныя сілы беларускага народу, для патрэб сёньняшніх нашчадкаў тых, хто некалі бязьлітасна разбураў Менск, беручы на шчыт яго жанчын і дзяцей, не пакідаючы ў ім ні чалядзіна, ні скаціны.

Якая ганьба нам! Гэта да нас з глыбіні вякоў нясецца папрок, які сёньня гучыць, як пракляцьце: "Апусьціце ўжо сьцягі свае! Пахвайце мячы свае пашчарбанья, бо ўжо збыліся дзедавай славы!"

Пара, даўно ўжо пара зьняць зь сябе гэты праклён. Пара ўжо падняць сьцягі свае, навастрыць мячы свае пашчарбанья і пайсьці дарогай сваіх дзядоў. Увакросім жа баявы дух Нямігі і даўняга Менску!

ГІСТОРЫЯ АДНАГО ПАРТРЭТА

Гэта было 3 чэрвеня 1997 г., калі Дзяржаўнаму мастацкаму музею было адмоўлена ў набыцці партрэта мастака Антона Каржанеўскага ў маім выкананні. Прычынаю стала тое, што Каржанеўскі ў гады апошняе вайны знаходзіўся ў акупаваным Менску і немцы ўзнагародзілі яго мэдальм. Гэта гаворыцца ў выписцы з пратаколу паседжання мастацкае экспертнае рады. Пратакол падпісаў старшыня рады сп.Гедройц. Адразу скажу, што экспертная рада мусіла разглядаць мастацкую вартасць твору. У гэтым сэнсе ён выкананы на высокім узроўні, бо інакш музей і не прапанаваў бы гэтага закупа.

Тое, што рада занялася справаю КДБ на прапанову мастака Грамыкі і што менавіта ад яго і сыходзіла прапанова забараніць гэтае набыццё, дзіўна...

Гэты партрэт быў напісаны ў 1940 г. для выставы на "Дэкадзе літаратуры і мастацтва" ў Маскве. Гэта па-першае. А па-другое, у чым віна Каржанеўскага?

Дзясяткі мільянаў чалавек, што апынуліся на акупаваных немцамі

павінен быў зьяўляцца ў аддзел мастацтва, каб засьведчыць, што яшчэ жывы. Намесьнікам загадчыка Дому мастацтва быў мастак Мікола Дучыц, а загадчыкам — Ільінскі (колішні журналіст), родны брат народнага артыста СССР. І, натуральна, па-над усімі аддзеламі ўправы быў немец (гэтак званы шэф). Дык вось, гэтыя шэфы змушалі мастакоў браць удзел у выставе, што мусіла адбыцца ў памяшканні Опэры, пры ўмове, што кожны прынясе ня менш як 3 работы на вольныя тэмы. Я асабіста даў эцюд партрэта жонкі, кравід і нацюрморт. Тут і Каржанеўскі просіць мяне зірнуць на тое, што ён прынес Дучыцу. "Многа, замнога, — кажу я. — Знайшоў час выстаўляцца ў такім аб'ёме". А ён у адказ: "Вы на Дэкадзе ў Маскве бралі ўдзел у выставах. А я ў той час служыў у войску. І вось толькі цяпер ёсьць магчымасць паказаць свае творы". Карацей кажучы, не паслухаў ён маіх парадаў, выставіў больш за 40 малюнкаў алоўкам, былі й акварэлі, але не было ніякіх тэматычных кампазіцыяў. Заняў сваімі творами невялікі пакойчык у тэатры, толькі колькасьць ягоных твораў вылучала яго сярод іншых мастакоў. Але

калі мы йзноў сустрэліся каля кінатэатру, ён мне кажа: "Ня ведаю, Жэня, ці цешыцца мне, ці плакаць...". — "А што здарылася?" — пытаюся ў яго. — "Немцы ўзнагародзілі мяне "Мэдалём для Ўсходу" за актыўны ўдзел у выстаўцы..." — "А што ты пасяля скажаш? Плач", — кажу.

Гэтак яно й выйшла пасяля. Выслалі яго на 10 гадоў, а пасяля забаранілі жыць у сталіцы. Знайшліся людзі, сярод іх і мастак Яўген Мікалаеў зь Віцебску, якія ўсё жьцьцё не давалі Каржанеўскаму ходу ў мастацтве. Нават юбілейнай выставы той Мікалаеў не дазваляў зрабіць. Хоць Антон Каржанеўскі заставаўся сябром Саюзу мастакоў.

Мікалаеў быў "членам Віцебскага гаркаму партыі". Гэтая акалічнасьць вельмі спрыяла яму ў мастакоўскай кар'еры. Ён за кароткі час атрымаў ганаровае званьне заслужанага дзеяча мастацтваў, а пасяля й народнага мастака БССР. Каржанеўскі быў зьвярнуўся да праўленьня Саюзу мастакоў з просьбаю дазволіць зрабіць выставу ў Менску, але й тут Віцебскі гаркам выступіў з пратэстам. Тая забарона дзейнічала да самое сьмерці Каржанеўскага. Дзейнічала й пасьмяротна.

Так мэдаля мастака кроцьку з ім побач, як нейкае таўро. Хоць ягоныя палотны выстаўляліся побач з творами таго ж Грамыкі, Савіцкага, Уродніча. Ягонае імя ёсьць і ў энцыклапедыях. Ну, а што з тым маім партрэтам? Я напісаў ліст у Міністэрства культуры. Адказу не дастаў. А новы дырэктар Мастацкага музею спасылаецца на тое, што грошай няма на гэтыя партрэты. Я паказаў той партрэт Антона Каржанеўскага на выставе "Бацькі і дзеці" на пачатку 2000 г. Гледачы ўспрынялі яго добра.

Падрыхтаваў да друку
Сяргей Харэўскі

Партрэт Антона Каржанеўскага. Палатно, алей.

тэрыторыях, былі закладнікамі. Хто ж вінаваты ў гэтым лёсе?

Мне было тады 30 гадоў, як камуністы ўцякалі зь Менску на дзяржаўных машынах, як у паніцы пакідалі ўсё немцам. Пакінулі й будынкі ЦК КПБ, Дому ўраду й нават НКВД. Не спалілі ані архіваў, ані дакумэнтаў, ані сьпісаў. Для гестапа "карты ў рукі". За немцамі пачаліся адразу ж арышты, вобшукі, расстрэлы. Разам з тым немцы актывізавалі работу па прыцягненьні беларускае інтэлігенцыі ў палітыку. Мастакам давалі працу ў газэтах, мастацкіх майстэрнях, у нагляднай агітацыі. Было нават дзьве мастацкія выставы...

Жонка Каржанеўскага да вайны працавала ў Вярхоўным Савеце БССР, была ў кампартыі і ў часе вайны эвакуявалася. Па вайне ёй прапанавалі выбар — развод з мужам альбо "членства ў КПСС". Яна абрала сям'ю — мужа і сына, які ўсю вайну прабыў з бацькам.

Бадай, я адзіны застаўся жывы, хто можа апавадаць у друку пра жьцьцё інтэлігенцыі ў часы нямецкае акупацыі.

Вось што было на самой справе... Усе мастакі, якія апынуліся пад акупацыяй, мусілі стаць на ўлік ва Ўправе, што выдавала мастакам (а таксама пісьменьнікам і артыстам) даведку, зь якой раз на тыдзень ён

Энцыклапэдыя беларускага замежжа

У 1993-м пачалася праца над энцыклапэдычным даведнікам "Беларускае замежжа". Быў распрацаваны праект слоўніка, абраная творчая група. Выдаецца "Беларуская энцыклапэдыя" бралася за ажыццяўленьне ўнікальнага праекту. Ішоў збор артыкулаў, дакумэнтаў, фатаздымкаў... Але такія пошукі не здзяйсняюцца за якія паўгода — год. І яны не завяршыліся. Пераходзімо стаў рэжым зь яго антыбеларускаю душой. Энцыклапэдыю "зарэзалі".

Гэта не адзінаквы сумны факт у беларускім кнігавыданні. Лёс энцыклапэдыі падзялілі дзясяткі іншых ненадрукаваных кніг.

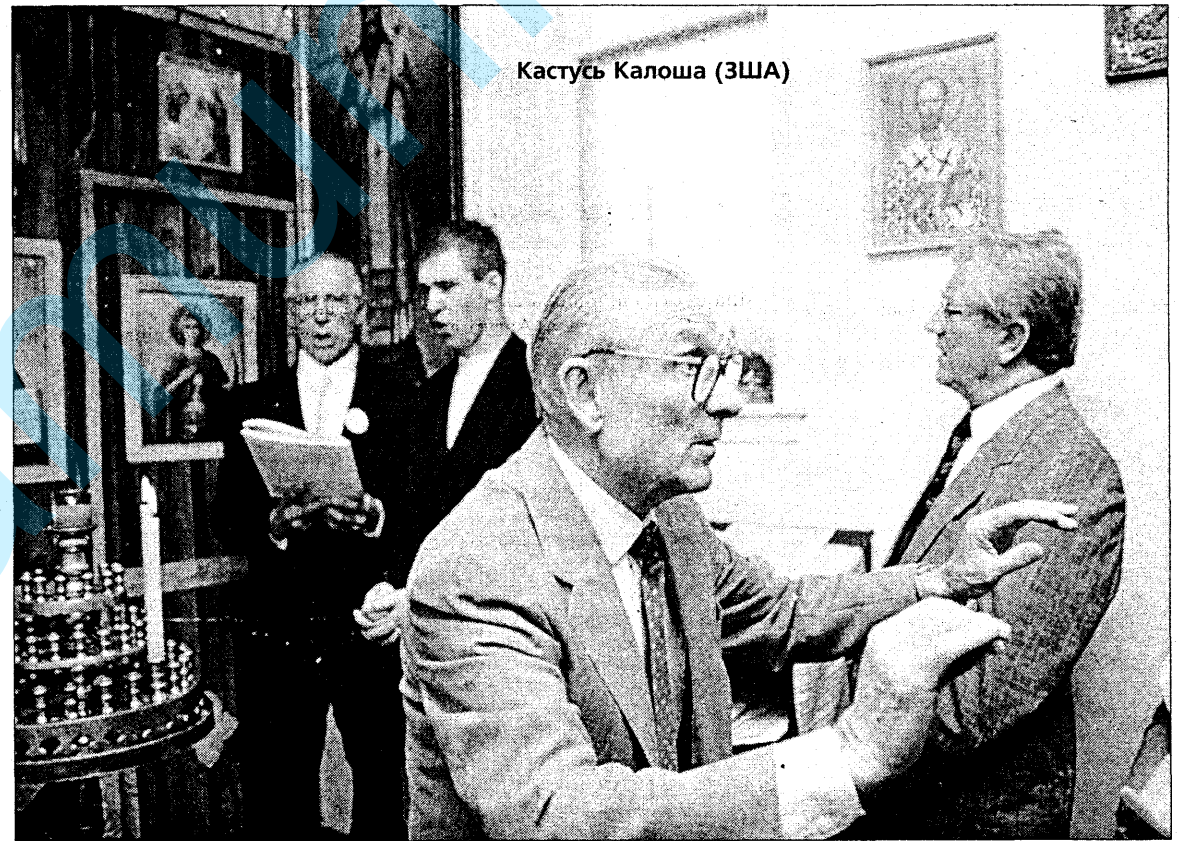
Многія фатаздымкі, зробленыя Анатолема Клешчуком, занялі б сваё месца на старонках энцыклапэдыі.

Здымкі зробленыя ў розных часы і ў розных краінах, дзе фатограф сустракаў сваіх землякоў. Зь сёньняшняга нумару "Наша Ніва" пачынае друкаваньне старонак забароненай энцыклапэдыі.

Фота Анатоля Клешчука.

Ірэна Каліяда-Сьмірнова (ЗША)

Кастыў Калоша (ЗША)

Юрка Рапэцкі (Канада)

«Наша Ніва» спачувае Яўгену Ціхановічу, у якога памёр сын Генрых, таксама мастак. Сьветлая памяць!

